

مهارت‌های زبانی و ترتیب ظهور آنها در دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی دختر و پسر براساس خرده‌آزمون‌های رشد زبان (۳) علی عربانی دانا^۱

چکیده

پژوهش حاضر به منظور مقایسه مهارت‌های زبانی و ترتیب ظهور آنها در دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی دختر و پسر بر اساس خرده‌آزمون‌های رشد زبان انجام می‌شود. در این پژوهش ۱۴ دانش‌آموز (۸ پسر و ۶ دختر) از بین دانش‌آموزان ۶ الی ۹ ساله انتخاب و آزمون رشد زبان بر روی آنها اجرا می‌شود. طرح پژوهشی از نوع علی مقایسه‌ای یا پس‌رویدادی است. برای تحلیل داده‌ها از تحلیل واریانس چندمتغیری استفاده می‌شود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بین دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی دختر و پسر براساس خرده‌آزمون‌های رشد زبان تفاوتی وجود ندارد. مطابق با یافته‌های پژوهش، دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی در واژگان تصویری بالاترین نمره و در واژگان ربطی کمترین نمره را کسب می‌کنند.

واژه‌های کلیدی: مهارت‌های زبانی، آزمون رشد زبان، دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی

۱- مقدمه

زبان کارآمدترین ابزاری است که بشر برای برقراری ارتباط، انتقال و دریافت اطلاعات در اختیار دارد؛ کودک با گریه، خنده و حالت‌های چهره سعی دارد تا خواسته‌هایش را به والدین خود انتقال دهد. به تدریج که کودک بزرگ‌تر می‌شود، زبان نقش‌های دیگری چون ارتباط با همسالان و نقش اجتماعی و غیره ایفا می‌کند. برای رشد طبیعی زبان، وجود بهره هوشی طبیعی، شنوایی سالم، توانایی حرکت اندام‌های گفتاری و محیط غنی زبانی ضروری است. آسیب در هر یک از این موارد ممکن است نقایص جدی در رشد و یادگیری زبان ایجاد کند.

هر فردی در مهارت‌های زبانی دارای تفاوت‌های درون فردی است. برای ما ضروری است که مسائل را با توجه به تفاوت‌های درون فردی و بین فردی بررسی کنیم تا بهتر قادر به حل مشکلات افراد در زبان آموزی باشیم (هامیل^۲ و نیوکامر^۳، ۱۳۸۱).

^۱ - دانشجوی دکتری رشته زبان‌شناسی، دانشگاه اصفهان arabani@gmail.com

^۲ - Hamill, D

^۳ - Newcomer, P.

در پژوهش‌هایی که توسط داد^۱ (۱۹۷۶)، برگر^۲ و کونینگام^۳ (۱۹۸۳)، فالر^۴ (۱۹۸۸)، نتسوپالس^۵ و ایکس‌مریتو^۶ (۱۹۹۰)، راسکین^۷ و همکاران (۱۹۹۴) و... صورت گرفت افراد کم‌توان ذهنی، عقب‌ماندگی-ماندگی‌هایی را در ارتباط با کلیه مهارت‌های زبانی نشان دادند.

در ایران نیز پژوهش‌هایی با موضوع بررسی زبان افراد کم‌توان ذهنی انجام شده است اما هیچ یک از این پژوهش‌ها صرفاً به مقایسه مهارت‌های زبانی و ترتیب ظهور آنها در کودکان کم‌توان ذهنی نپرداخته است. یادگاری (۱۳۷۳) به مقایسه مهارت‌های نحو، دست‌جودی (۱۳۷۶) به بررسی و مقایسه کاربرد حروف اضافه در گفتار کودکان بهنجار ۶ ساله و کودکان کم‌توان ذهنی همسن عقلی ۶ ساله، سلطانی (۱۳۷۶) به بررسی و مقایسه درک مفاهیم زبانی کودکان کم‌توان ذهنی، دست‌جودی (۱۳۸۲) به بررسی ویژگی‌های گفتار و زبان دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی و دست‌جودی (۱۳۸۹) به توصیف برخی ویژگی‌های نحوی در گفتار دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی پرداختند.

یکی از موضوعاتی که در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است، بحث تحول زبان و نقش کلیدی آن در زمینه تعاملات و آموزش است. این تحول علاوه بر کودکان عادی در کودکان با اختلالات یادگیری نیز قابل تأمل است زیرا وجود آن در زندگی روزمره، پایگاه شغلی و برنامه‌ریزی تحصیلی آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به عبارت دیگر با پی‌بردن به اهمیت تحول زبان در پیشرفت تحصیلی و موفقیت شغلی، می‌توان برنامه‌های آموزشی مناسبی در راستای تقویت زبان دانش‌آموزان ارائه نمود.

در سال‌های اخیر تعدادی از آزمون‌های روانی به منظور ارزیابی و تشخیص کودکان ایرانی هنجاریابی شدند از جمله آنها مقیاس رشد زبان TOLD-P-3 است که ابزاری مفید برای تشخیص و تفکیک انواع مختلف اختلالات روانی-آموزشی است.

با توجه به اینکه کودکان کم‌توان ذهنی در اکتساب گفتار و زبان، تاخیر و یا انحراف دارند و بالطبع به محرومیت‌های تحصیلی و اجتماعی و روانی مبتلا می‌شوند و از آنجایی که زبان یک سازه مرکب از مولفه‌های مختلف است، بررسی اینکه آیا کودکان کم‌توان ذهنی در همه یا برخی از این مولفه‌ها دچار تاخیراند و عملکرد آنها در کدام یک از این مولفه‌ها بالاتر و در کدام یک پایین‌تر است از جمله مسائل اساسی است که در این پژوهش بررسی می‌شود.

هدف پژوهش حاضر آن است تا ترتیب وقوع مهارت‌های زبانی را در دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی دختر و پسر مشخص و سپس دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی دختر و پسر از نظر دارا بودن این مهارت‌ها با هم مقایسه شود. در این پژوهش تلاش شده است تا به این پرسش‌ها پاسخ داده شود: ترتیب وقوع

1- Dodd, B.J.

2- Berger, J.

3- Cunningham, C.C.

4- Fowler, A.

5- Natsopoulos, D.

6- Xeromeritou, A.

7- Ruskin, E.

مهارت‌های زبانی در دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی دختر و پسر به چه صورت است و این دانش‌آموزان در کدام یک از این مهارت‌ها ضعیف و در کدام یک قوی‌تر عمل می‌کنند؟ و آیا دانش‌آموزان دختر و پسر کم‌توان ذهنی از نظر این مهارت‌ها با هم تفاوت دارند؟

۲- روش پژوهش

روش این پژوهش از نوع پس‌رویدادی و علی‌مقایسه‌ای است که مهارت‌های زبان را در دو گروه دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی دختر و پسر مقایسه می‌کند.

جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه دانش‌آموزان استثنایی کم‌توان ذهنی شش تا نه سال مدارس استثنایی دخترانه و پسرانه منطقه ۴ شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۹۲-۱۳۹۳ تشکیل می‌دهند. با توجه به تعداد کم جامعه آماری دانش‌آموزان استثنایی کم‌توان ذهنی شش تا نه سال نمونه‌گیری تصادفی ضروری نبود و تنها ۱۴ دانش‌آموز استثنایی کم‌توان ذهنی (۸ پسر و ۶ دختر) نمونه آماری این پژوهش را تشکیل می‌دهند. تعداد افراد جامعه آماری برای انتخاب نمونه کافی بودند.

۳- ابزار پژوهش

در پژوهش حاضر به منظور سنجش تحول زبان دانش‌آموزان از مقیاس و آزمون تحول زبان TOLD-P-3 استفاده شد. این آزمون به وسیله نیوکامر و هامیل (همان) تهیه شده است که حاوی ۹ خرده آزمون در زمینه سنجش رشد زبان کودکان ۴ تا ۱۱ ساله است. این ۹ خرده آزمون در قالب ۶ خرده آزمون اصلی شامل واژگان تصویری (۳۰ گویه)، واژگان ربطی (۳۰ گویه)، واژگان شفاهی (۲۸ گویه)، درک دستوری (۲۵ گویه)، تقلید جمله (۳۰ گویه)، تکمیل دستوری (۲۸ گویه)، تمایزگذاری کلمه (۲۰ گویه)، تحلیل واجی (۱۴ گویه) و تولید کلمه (۲۰ گویه) است. نمره‌گذاری مواد خرده آزمون‌ها به صورت صفر برای پاسخ‌های نادرست و ۱ برای پاسخ‌های درست است. آزمون فوق توسط حسن زاده و مینایی (۱۳۸۱) انطباق یافته و بر روی ۱۲۵۳ کودک در دامنه سنی ۴ تا ۱۱ سال در شهر تهران هنجار گردیده است. روایی و اعتبار مقیاس مطلوب گزارش شده است.

نتایج این آزمون در انجام تشخیص‌های افتراقی (یعنی تشخیص نقاط قوت و ضعف کودک در حیطه‌های مهارت‌های ویژه) بسیار مفید است. این آزمون مختصه‌های گوناگون (معنی‌شناسی، نحو و واج‌شناسی) و نظام‌های مختلف (گوش کردن، سازماندهی و صحبت کردن) را اندازه‌گیری می‌کند (هامیل و نیوکامر، همان: ۲۱).

برای تحلیل اطلاعات با به کارگیری نرم افزار Spss از تحلیل واریانس چندمتغیره استفاده شده است.

۴- یافته‌ها

برای پاسخ‌دادن به سوالات پژوهش مبنی بر وقوع ترتیب امتیاز خرده آزمون‌های نه‌گانه آزمون رشد زبان در دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی دختر و پسر و نیز ارائه مقایسه‌ای بین این دو گروه، از تحلیل واریانس چندمتغیری استفاده شد که شرح آن در جدول ۱ گزارش می‌شود.

خرده آزمون	کم توان ذهنی پسر		کم توان ذهنی دختر	
	SD	M	SD	M
واژگان	۵۴/۹۵	-/ ۴۹	۵۴/۹۷	۵۰/ ۵۰
واژگان شفاهی	۵۴/۷۶	-/ ۴۵	۵۴/۷۱	۴۲/ ۴۲
تحلیل واجی	۵۴/۵۵	-/ ۷۲	۵۴/۴۹	۷۰/ ۷۰
تولید کلمه	۵۴/۳۳	-/ ۵۹	۵۴/۲۸	۵۸/ ۵۸
تمایزگذاری	۵۴/۱۲	۱/۱۲	۵۴/۱۹	۱۹/ ۱۹
تقلید جمله	۵۳/۹۳	-/۴۳	۵۳/۹۹	۴۶/ ۴۶
تکمیل	۵۳/۶۵	-/ ۷۶	۵۳/۷۰	۷۸/ ۷۸
درک دستوری	۵۳/۴۸	-/ ۵۴	۵۳/۴۱	۵۳/ ۵۳
واژگان ربطی	۵۳/۲۹	-/ ۴۷	۵۳/۲۲	۴۸/ ۴۸

جدول ۱: ترتیب ظهور خرده آزمون‌های نه‌گانه آزمون رشد زبان در دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی دختر و پسر

جدول ۱ نشان می‌دهد که در نه خرده‌آزمون واژگان تصویری، واژگان شفاهی، تحلیل واجی، تولید کلمه، تمایزگذاری کلمه، تقلید جمله، تکمیل دستوری، درک دستوری و واژگان ربطی، بین دانش‌آموزان دختر و پسر کم‌توان ذهنی تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول فوق همچنین نشان می‌دهد که ترتیب امتیاز خرده آزمون‌های نه‌گانه آزمون رشد زبان در هر دو گروه دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی دختر و پسر به شرح زیر است: واژگان تصویری، واژگان شفاهی، تحلیل واجی، تولید کلمه، تمایزگذاری کلمه، تقلید جمله، تکمیل دستوری، درک دستوری و واژگان ربطی. به عبارت دیگر دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی در بین نه خرده متغیر آزمون رشد زبان، بیشترین توانایی را در واژگان تصویری و پایین‌ترین امتیاز را در خرده متغیر واژگان ربطی به دست آوردند.

۵- نتیجه‌گیری

نتیجه تحقیق حاضر نشان داد که تفاوت معناداری بین دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی دختر و پسر در خرده-آزمون‌های رشد زبان وجود ندارد. با توجه به این که عامل جنسیت یکی از عوامل موثر در زبان کودکان

است، اما تحقیقات نشان می‌دهد که تاثیر جنسیت فقط در ابتدای زبان‌آموزی است. لفرانکوئیز^۱ (۱۹۹۶) با پژوهشی تحت عنوان «اثر جنسیت بر رشد زبان کودکان ۴ تا ۵ ساله» نشان داد که هر چند در آغاز تفاوتی بین آنها از نظر رشد زبان وجود داشت؛ بدین معنا که دختران نسبت به پسران رشد زبانی پیشرفته‌تری داشتند، ولی در طول زمان تاثیر جنسیت کمتر شد تا آن جایی که در انتها تفاوتی بین آنها مشاهده نگردید. وی متغیرهای مختلف از قبیل تغییرات اجتماعی، بافت‌های فرهنگی و ایجاد فرصت‌های مساوی را دلیل این کاهش دانست (به نقل از هارون رشیدی و همکاران، ۱۳۹۰). این پژوهش همسو با نتایج دستجردی (۱۳۸۲) است که اظهار می‌دارد، جنسیت دانش‌آموزان بر عملکرد گفتاری و زبانی آنها تاثیری ندارد.

نتایج تحقیق حاضر با نتیجه پژوهش سلطانی مغایر است. وی بیان می‌کند که در میزان درک مفاهیم زبانی، بین پسران و دختران کم‌توان ذهنی تفاوت وجود دارد و پسران بهتر از دختران مفاهیم زبانی را درک می‌کنند (سلطانی، ۱۳۷۶)

در تحقیق حاضر همچنین نشان داده شد که ترتیب امتیاز خرده‌آزمون‌های نه‌گانه رشد زبان در دو گروه دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی دختر و پسر به شرح زیر است: واژگان تصویری، واژگان شفاهی، تحلیل واجی، تولید کلمه، تمایزگذاری کلمه، تقلید جمله، تکمیل دستوری، درک دستوری و واژگان ربطی. به عبارت دیگر دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی در نه‌خرده متغیر آزمون رشد زبان، بیشترین توانایی را در واژگان تصویری و پایین‌ترین امتیاز را در خرده‌متغیر واژگان ربطی به دست آوردند. این در حالی است که مطابق با یافته‌های دستجردی (۱۳۸۲)، بیشترین مشکل دانش‌آموزان در واژگان شفاهی و تقلید جمله و کمترین مشکل آنها در درک واژگانی (واژگان تصویری) است. با توجه به پژوهش‌های پیشین که بر ضعف این دانش‌آموزان در نحو تاکید شد، پیشنهاد می‌شود هر گونه برنامه‌ریزی برای تقویت مهارت‌های زبان با تاکید بر مهارت‌های نحو (تکمیل دستوری، درک دستوری و واژگان ربطی) که دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی در این زمینه‌ها ضعف دارند، صورت گیرد.

از سوی دیگر، حسن‌زاده و مینایی برای ترتیب اجرای خرده‌آزمون‌ها اظهار کردند که توالی اجرای این خرده‌آزمون‌ها باید به ترتیب زیر باشد:

۱- واژگان تصویری، ۲- واژگان ربطی، ۳- واژگان شفاهی، ۴- درک دستوری، ۵- تقلید جمله، ۶- تکمیل دستوری، ۷- تمایزگذاری کلمه، ۸- تحلیل واجی، ۹- تولید کلمه (هامیل و نیوکامر، همان: ۲۷)

آنها دلیلی برای ترتیب فوق ذکر نکردند. با توجه به نتایج تحقیق حاضر، ترتیب ظهور این خرده‌آزمون‌های نه‌گانه آزمون رشد زبان در دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی دختر و پسر به شرح زیر است: واژگان تصویری، واژگان شفاهی، تحلیل واجی، تولید کلمه، تمایزگذاری کلمه، تقلید جمله، تکمیل دستوری، درک دستوری و واژگان ربطی. با توجه به مغایرت ترتیب مشاهده شده در دانش‌آموزان تحقیق حاضر با

¹ - Lefrancois, L

ترتیب ذکر شده در آزمون اصلی، پیشنهاد می‌شود که این تحقیق بر نمونه‌های دیگر نیز اجرا شود تا در صورت مشاهده نتایج مشابه، تغییری در اصل آزمون به عمل آید.

منابع

- دستجردی کاظمی، مهدی (۱۳۷۶). بررسی مقایسه‌ای کاربرد حروف اضافه در گفتار کودکان ۶ ساله بهنجار و عقب‌مانده ذهنی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران.
- دستجردی کاظمی، مهدی (۱۳۸۲). «بررسی و مقایسه درک مفاهیم زبانی کودکان کم‌توان ذهنی». مجله پژوهش در حیطه کودکان استثنایی، سال سوم، شماره ۳ و ۴
- دستجردی کاظمی، مهدی (۱۳۸۹). «توصیف برخی ویژگی‌های نحوی در گفتار دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی». پژوهش در حیطه کودکان استثنایی، سال دهم، شماره ۱
- سلطانی، امان‌الله (۱۳۷۶). بررسی و مقایسه درک مفاهیم زبانی کودکان عقب‌مانده ذهنی با سن عقلی ۴-۶ سال مدارس استثنایی و کودکان عادی با سن تقویمی ۴-۶ سال مهد کودک‌های شهر کرمان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- هارون رشیدی، همایون و سیما شهیم (۱۳۸۴). «بررسی و مقایسه عملکرد کودکان دارای اختلالات یادگیری کلامی و کودکان دارای اختلالات غیر کلامی در خرده‌آزمون‌های مقیاس هوشی و کسلر کودکان، آزمون دیداری حرکتی بندر گشتالت و مقیاس ریاضیات ایران کی‌مت». چکیده مقالات نخستین کنگره سراسری روان‌شناسی بالینی ایران، انجمن علمی روان‌شناسی بالینی ایران، اسفند ماه ۱۳۸۴
- هامیل، دونالد و فیلیس. ال نیوکامر (۱۳۸۱). آزمون رشد زبان. انطباق و هنجاریابی توسط حسن زاده، سعید و مینایی، اصغر. تهران: سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور، پژوهشکده کودکان استثنایی.
- یادگاری، فریبا (۱۳۷۳). بررسی مقایسه‌ای چگونگی تولید نحو کودکان عقب‌مانده ذهنی آموزش‌پذیر با سن عقلی ۶ سال مدارس استثنایی و کودکان عادی با سن تقویمی ۶ سال مهد کودک‌های دولتی تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- Berger, J. and C.C. Cunningham (1983). "Development of Early Vocal Behaviors and Interactions in Down's Syndrome and Nonhandicapped Infant-Mother Pairs". *Developmental Psychology*, 19(3), 322.
- Dodd, B.J. (1976). "A Comparison of the Phonological Systems of Mental-Age-Matched Severely Subnormal and Down's Syndrome Children". *British Journal of Disorders of Communication*. 11: 27-42.

Fowler, A. (1988). "Determinants of Rate of Language Growth in Children with Down Syndrome". In L. Nadel (Ed.), *The Psychobiology of Down Syndrome* (pp.217-245). Cambridge, MA: MIT Press.

Natsopoulos, D. and A. Xeromeritou (1990). "Language Behavior by Mildly Handicapped and Nonretarded Children on Complement Clauses". *Research in Developmental Disabilities, 11*(2), 199-216.

Ruskin, E. , C. Kasari, P. Mundy and M. Sigman (1994). "Attention to People and Toys During Social an Object Mastery in Children with Down Syndrome". *American Journal of Mental Retardation. 99*: 103-111 .

سرسرف
